ІВАН МЕЛЕЖ

Спатканне за горадам

Іван Мележ

СПАТКАННЕ ЗА ГОРАДАМ

апавяданне

Яна пазнілася.

Гэта было добра вядома і без гадзінніка. Але чарнабровы заклапочаны чалавек, што адзінока чакаў на ўзлессі, усё ж зірнуў на гадзіннік.

Ён зірнуў не ў першы раз, не разумеючы, што ж магло здарыцца, што магло затрымаць яе. Яна звычайна прыходзіла акуратна. Не, акуратна, гэта не тое слова, яна звычайна з нецярплівасцю чакала пары іх спаткання. Колькі разоў так здаралася, што ён, якому ў такія дні дома не сядзелася, прыходзіў раней, і амаль тады ж, да часу, паяўлялася яна! Як яна весела смяялася, падбягаючы да яго, як шчасліва свяціліся яе вочы, калі ён ускідваў яе, лёгкую, бесклапотную, на сваіх руках!

— А-а, і ты не ўтрываў! — гарэзна смяялася яна.— Не ўтрываў, як хлапчук! Такі сур'ёзны, сталы з выгляду. Прыбег, як хлапчук...— Папраўляючы валасы, плацце, яна міла крывіла губкі і канчала безнадзейна: — А пра мяне і казаць няма чаго. Такая нецярпячка стала!..

Ён цалаваў яе. І цяпер, зноў успамінаючы ўсё, ён адчуваў, што ўнутры ўзнікла штосьці прыемнае, лёгкае. Сам сабе ўсміхнуўся: «Нецярпячка!»

Чалавек быў малады, зграбны, з лагодным, прываблівым тварам, са зменлівым, неспакойным позіркам вачэй. Быў апрануты ў касцюм спартыўнага крою і трымаў на правай руцэ габардзінавае паліто.

Ён стаяў пры дарозе, якая крута збочвала да рэчкі, што ледзьве віднелася адсюль за зараснікамі алешніку. Убаку, дзе дарога падступала к зараснікам, нібы падфарбаваны, жаўцеў яшчэ новы масток. Дарога ішла нейкі час па зялёным лужку, потым узбівалася на поле, знікаючы за радам хат у вёсцы. Побач з вёскай, крыху наводшыбе, была станцыйка, невялікая, паўпустая, вядомая толькі дачнікам з недалёкага горада.

Дзень быў ясны, блакітны. Але сонца ўжо не магло як

след нагрэць зямлю і паветра, і нават у гэты ясны дзень адчувалася восень, подых недалёкіх халадоў. Далячынь віднелася па-асенняму задуменная, маркотная, са сваімі апусцелымі палямі, з пагалелымі там і тут дрэвамі. І неба было ўжо не лагоднае, не асмужана-гарачае, а халаднаватае і нядобрае, і, гледзячы на яго, хацелася зашпіліцца ці надзець паліто.

Чалавек і надзеў паліто. Ён паглядзеў у бок станцыйкі і пачаў нецярпліва пахаджваць, мяркуючы, што ж магло затрымаць Алю. Можа, бацька не пусціў,— бацька ў яе — прыгадаліся расказы Алёнкі — чалавек строгі, дэспатычна строгі. Нельга сказаць, каб ён вельмі цікавіўся жыццём дачкі, але ў тым, што так ці інакш даходзіла да яго, палкоўнік быў суддзя не літасцівы. Прыгадалася, як Аля неяк сказала, што калі хто і можа перашкодзіць іх шчасцю, дык толькі ён. «Не, нават ён ужо не зможа адарваць ад цябе!..» — запярэчыла сабе амаль адразу ж яна.

Яна не любіла непрыемных думак і неяк умела адганяць іх.

Можа, таму так лёгка і радасна было заўсёды з ёю...

Леанід успомніў, як аднойчы спаткаў іх на вуліцы разам, бацьку і дачку. Алечка ішла побач бацькі, штосьці гарэзна гаварыла. Палкоўнік слухаў яе ўважліва, дзіўна сур'ёзна, нават строга. Яна весела кіўнула Леаніду і прайшла, шчаслівая, бесклапотная, лёгка датыкаючыся плячом бацькавай рукі. Леаніду зрабілася чамусьці прыкра, не, не за яе, а за сябе, за тое, што ў іх дачыненні з Алёнкай, дзе раней былі яны ўдваіх, нібы зазірнуў трэці, і не абыякавы, не так сабе цікаўны, а блізкі да ўсяго. Няўхільна блізкі.

Леанід тады збянтэжана азірнуўся ўслед ім. Увесь той дзень ён не мог адагнаць ад сябе цягучага прадчування, што мусіць здарыцца нейкае няшчасце...

Яму яшчэ некалькі разоў даводзілася сустракацца з палкоўнікам. І кожны раз Леанід мімаволі насцярожваўся, кожны раз здавалася, што палкоўнік

зараз спыніцца і пачне размову, тую размову, якая магла б пачацца даўно і якая, на шчасце, усё абыходзіла. Ён трывожыўся перад гэтай размовай. Ён баяўся яе, бо не ведаў, што скажа: ён адчуваў сябе нібы падсудным...

Прыгадалася іншае: як Аля спаткала яго і Таню, жонку, ва універмагу. Таня і ён стаялі ў дзіцячым аддзеле на другім паверсе і выбіралі трыкатажны касцюмчык для Валодзькі, сынка. Леанід павярнуўся да Тані, паказваючы касцюмчык, які яму спадабаўся, і неспадзявана заўважыў Алю. Яна, мусіць, была ў суседнім, парфумным аддзеле і ўбачыла яго таксама нечакана. Аля ўбачыла не толькі яго, а і тую, каму ён задаволена ўсміхаўся. Яна хутка, абражана павярнулася, не сказаўшы ні слова, не прывітаўшыся нават...

Таня не зразумела, чаму так рэзка перамяніўся настрой у яго, чаму ён стаў раздражнены і няласкавы. Яна наогул часта не разумела яго з той пары, як у яго жыццё ўвайшла гэтая дзяўчынка.

Так, усё стала блытаным. Дома былі спрэчкі, папрокі, падазрэнні, якія трэба было трываць ці ўціхамірваць. Пасля ўсяго гэтага не лёгка і не проста было думаць пра тую, з якой бачыўся патайком...

Тут Леанід перапыніў непрыемныя назойлівыя думкі. «Чорт, што гэта сёння найшло на мяне! — падумаў незадаволена.— Умею я тлуміць сабе галаву, ды яшчэ ў святочны дзень. У такі дзень!..» Ён заўважыў, што ўжо не стаіць, а ходзіць, неспакойны, заклапочаны.

Добры ж дзянёк выдаўся сёння на гэтым узлессі каля рэчкі! Нібы знарок для іх з Алёнкай пастаралася прырода, каб парадаваць яшчэ раз перад тым, як пойдуць нудныя бясконцыя дажджы і раскісне слатою зямля. Леанід убачыў на дарозе, што ішла паўз станцыю, сіненькую «Пабеду» і абнадзеяны настрыўся позіркам,— ці не яна едзе, не Алёнка?

«Пабеда», уздымаючы рудаватую хмарку пылу,

прайшла да мастка, а на гэтым беразе адразу павярнула ў другі бок, да лясочка на пагорку. Мусіць, па грыбы нехта выбраўся,— аўталюбіцель ці хто-небудзь з начальства...

Што ні кажы, добры дзянёк!..

Леанід, злажыўшы рукі на жываце, так, як ён гэта рабіў, калі выступаў на сходах, хвіліну пазіраў на той лясок, у якім схавалася сіненькая «Пабеда». Лясок, як і гэты, каля якога ён стаяў, яшчэ быў амаль увесь у асеннім сваім убранні, ён, здавалася, свяціўся на сонцы. Дрэў голых у ім было мала, чарнелі галлём толькі дзе-нідзе вострыя вяршыні. А ў полі ўжо ўсе дрэвы агалелі. Вецер абтрос, абскуб да пары...

Там, за ляском, каля апошніх рэдкіх сосен, іх дача, дача палкоўніка, Алінага бацькі. Леаніду добра знаёмыя пыльная дарожка, па якой пайшла «Пабеда», і лясок, у якім ён з Аляй развітваліся. У грудзях у Леаніда соладка заныла, калі прыгадаў дарогу, ростані, яе ў абдымку,— першы дзень удваіх. Як яна строга, непадступна развяла яго рукі, калі ён першы раз паспрабаваў яе абняць, як яна ўparта адварочвалася ад яго пацалункаў, дакорліва пазірала сваімі мілымі, з касым разрэзам — нібы ў кітаянак — вачыма. Яна пагразілася, што калі яшчэ раз гэта паўторыцца, ніколі больш не пойдзе з ім! Леанід ведаў, што яно магло б так і стацца. Аля не жартавала. Яна цяжка, неахвотна ішла насустрач яму. Не, больш праўдзіва, яна ніяк не ішла да яго, яна ставілася тады да яго, як да чалавека, якога, нічога не зробіш, трэба цярпець. Яго крыўдзіла, абражала гэтая абыякавасць. Да таго ж у яе быў тады друг, па ўсім відаць, па вушы закаханы ў Алечку. Друг, прыгожы, рослы, з наіўна-яснымі і чыстымі вачыма, студэнт універсітэта, былы яе таварыш па школе. «Слаўная пара!» — падумаў Леанід, пабачыўшы іх у першы раз.

Яму тады,— смешна згадаць,— як ніколі раней, захацелася быць прыгожым. Быць такім, каб яна бачыла, што ён лепшы за іншых, каб глядзела на яго так, як паглядаў на яе ў той дзень ён.

У памяць надоўга ўрэзалася, якой Леанід убачыў яе ўпершыню. Алечка сядзела на беразе рэчкі ў блакітным з белымі каёмачкамі купальніку, жмурылася ад яркага святла, па-дзіцячы матляла нагой па вадзе і чамусьці ўсміхалася. Усмешка была, мусіць, самая звычайная, бесклапотная і, можа, пустая, але яна дзіўна вабіла і хвалявала тады. Леанід гаварыў штосьці з прыяцелямі, адказваў ім, але што — і сам не ведаў, ён, нават адводзячы вочы, бачыў бесклапотную дзяўчыну, што жмурылася ад сонца і зайздросна ўсміхалася. Каму, чаму ўсміхалася?

На яе яшчэ не зусім падсохлых каштанавых, адкінутых назад валасах таксама смяялася гуллівым праменьчыкам сонца. Хлопец, друг яе, ціха падкраўшыся, схапіў дзяўчыну за руку і хутка пацягнуў у ваду. Усмешка знікла, дзяўчына ўскрыкнула ад раптоўнага вадзянога холаду. Праз момант, у вадзе, Алечка шчасліва зарагатала, і юны смех гэты крануў самыя чулыя куточкі сэрца.

У той дзень Леанід пазнаёміўся з ёю. Ён кінуў сваіх прыяцеляў, якія гразіліся, што зараз паедуць на «Масквічы», які прывёз і яго сюды. Леанід абыякава адмахнуўся. Яму хацелася бачыць Алечку, слухаць яе, ведаць, што з ёй можна будзе яшчэ пабачыцца. Праўда, ён не толькі слухаў яе, ён і сам гаварыў, гаварыў, як, можа, ніколі цікава і хвалююча. Леанід яшчэ ад сваіх выступленняў у будканторы ці на гарадскіх сходах будаўнікоў ведаў цудоўную сілу красамоўства. У той жа дзень ён быў у асаблівым настроі. Гэта было натхненне. Ва ўсім Алечка вінавата, яе суседства. Яна так добра, па-дзіцячы сур'ёзна слухала, так слаўна смяялася... Друг яе (Аля звала яго Вовачка) ішоў, памахваючы галінкай, поруч і таксама смяяўся, не ведаў, не здагадваўся, як нявесела абыдзецца яму гэты смех!

На трэці дзень Леаніду пашчасціла быць аднаму з Аляй. Яны і купаліся, і хадзілі па лесе, адурманеныя цяплом, весялосцю, густым пахам хвоі. Аля амаль без упынку смяялася яго жартам, здавалася такою даверліваю, блізкаю, што Леанід не ўтрываў, памкнуўся абняць. Як

яна строга паглядзела на яго: «Калі вы яшчэ хоць раз!..» Мілая дзяўчушка! Леанід Андрэевіч мімаволі ўсміхнуўся, успомніўшы гэты позірк. Мілая дзяўчушка, яна не ведала, што чым стражэй абыходзіцца з ім, тым больш жаданай становіцца.

Увечары, на ціхай, яшчэ цёплай ад нядаўняй спёкі дарозе, што ішла да іх дачы, ён упершыню пацалаваў яе. Яна гнеўна вырвалася і ледзь не заплакала ад абурэння. «Хто вам дазволіў, як вы можаце так!.. Думаеце, калі вы такі, дык вам усё можна?!» Леанід не спрачаўся, не даводзіў нічога. Толькі сказаў, што ён няшчасны, што, відаць, такі лёс яго, быць нямілым, непрыемным усім, і што калі ён сапсаваў Алі дзень, то няхай яна даруе. Леанід гаварыў гэта з болем,— ён адчуваў сябе ў той час — ці так здалося — амаль няшчасным чалавекам.

Ён толькі правядзе дахаты і, можа, больш ніколі не будзе замінаць ёй. «Вы ж ведаеце, што гэта няпраўда...» — сказала ціха Алечка, калі Леанід холадна пацісnуў на развітанне руку. Леанід здагадаўся, што значылі гэтыя словы, але зрабіў выгляд, што не разумее іх. «Не выдумляйце, вы ўсё разумееце,— прамовіла ўсё так жа ціха яна.— Усё разумееце... А не разумееце — дык здагадаецеся...»

Яна запрасіла Леаніда прыйсці заўтра.

Стрымліваючы ўнутры радасную хвалю, што запоўніла грудзі, Леанід, яшчэ засмучоны, пакорлівы, падзякаваў. Гэта цяпер здаецца дзіўным, але ў той вечар ён адчуваў на сабе нейкую яе ўладу. Праўда, у душы пакорлівасць яго не была такой вялікай, як ён паказваў. Яму падабалася выстаўляць яе, павялічваць, каб Аля ўбачыла і ацаніла, каб злітасцілася. Ён узяў яе запрашэнне, як добры знак прыязнасці. Ідучы тады па вячэрнім бязветраным шляху ў горад, ён быў, помніцца, шчаслівы, узрушаны прадчуваннем блізкага шчасця...

Аля пакахала. Пакахала так горача, самааддана, што ён і ўзрадаваўся і занепакоіўся. Яго яшчэ не кахалі так, уся душа, увесь пал непатрачанай, непадзеленай ні з

кім маладосці быў у гэтым, першым у яе жыцці, даверлівым каханні.

Яна гаварыла пра яго, думала пра яго, жыла толькі ім, для яго.

За што яна пакахала, што яна ўбачыла ў ім! Яна знайшла ў ім такія цуды, пра якія ён і сам не здагадваўся. Аказалася, што ён чалавек незвычайны, выключны, яна захаплялася яго розумам, яго ведамі. «Як вы так многа ведаце?! Вы ж проста — геній! Геній, я адчуваю!.. Пасля вас усе здаюцца такімі дробненькімі!»

Леанід стаў не толькі самы разумны, але і самы прыгожы...

Пасля сустрэчы ва універмагу каханне яе змянілася. Яна нібы прачнулася, ужо не было такога бясхмарнага захаплення, між броваў нярэдка вырэзвалася маршчынка сумнага, цяжкага роздуму. Усё ж каханне не згасла. Яно стала толькі цяжэйшым, але, можа быць, нават памацнела...

Да таго ж, Аля ўмела адганяць смутак...

Тут Леанід, што задуменны пахаджваў па ўзлессі, убачыў на дарозе, якая спускалася з лясочка на ўзгорку, дзявочую постаць. Хоць дзяўчына была далекавата, ён пазнаў: гэта Алечка! Пазнаў па лёгкай постаці, па хадзе, сціплай, строгай.

Паявілася. Нарэшце. Але чаму яна так запазнілася, чаму прымусіла столькі чакаць? Леанід мімаволі адсунуў рукаў, каб зірнуць на гадзіннік. Зрабіў ён гэта звыклым жэстам,— адсоўваць рукаў пінжака і глядзець на гадзіннік даводзілася кожны дзень па многа разоў. Глядзець, праўда, з іншай нагоды,— каб не спазніцца на працу, або — на будаўнічай пляцоўцы, каб ведаць, колькі ўзяла часу якая-небудзь аперацыя. Леанід здзіўляў на службе дакладнасцю.

Амаль на пяцьдзесят пяць хвілін спазнілася! Ён гэтага

не даруе, не павінен прапусціць так сабе, нават калі ў яе была ўважлівая прычына. Ці мала што можа перашкодзіць прыйсці ў час, калі вельмі глядзець на ўважлівыя прычыны? Хіба яму проста было вырвацца з горада, а ён жа не затрымаўся!

Ён сачыў за Аляй. Дзяўчына ішла ціха, непаспешліва. Гэта былі не тыя лёгкія ні то хада, ні то бег, якія ён бачыў звычайна, калі Алечку нібы вецер нёс насустрач. У Леаніда ўзнікла раўнівае падазрэнне — а можа, яна ўжо астыла да яго, можа, гэтае спатканне ўжо не ў радасць? Адразу нагадалася, што, калі ён званіў некалькі дзён назад з аўтамата каля кніжнага магазіна, яна нешта вельмі нявесела згадзілася паехаць сюды. Казала, што баліць галава...

Так, усё ў жыцці мае ўздым і спад, пачатак і канец. І хіба ён, калі быць шчырым, цяпер так любіць, як тады, у дні першых іх сустрэч, калі вельмі вабіў нязведаны чароўны свет незнаёмай дзяўчыны? Хіба не паходзілі на яго такія хвіліны, калі выпаўзала трывожнае сумненне, — ці не дарэмна пачаў ён гэтае блытанае, цяжкае жыццё?

Леанід сам сабе запярэчыў: не, якая часам прыходзіць у галаву бязглуздзіца,— думаць, што дарэмна зазірнула да яго шчасце, такое шчасце, аб якім іншыя мараць!..

Не, ён не шкадуе, што лёс звёў, звязаў іх. Усе непрыемнасці, усе трывогі, калі зірнуць спакойна, калі ўзняцца над дробнымі развагамі і трывогамі,— нішто ў параўнанні з тым, што дала яму гэтая любоў, гэтая мілая дзяўчына. Колькі радасці прайшло цераз яго сэрца за адно лета!

Леаніду ўспомніліся радкі верша. Ён ведаў вершаў вельмі многа: любіў іх, а на памяць наракаць не прыходзілася,— мог не адну гадзіну пераказваць іх — Ясеніна, Фета, Надсана, Шчыпачова. Цяпер выплылі, ажылі чатыры амаль забытыя радкі, аўтар якіх ужо і не помніўся. Ён прамовіў іх уголас:

Не знаю, что будет, не помню, что было,

Ты знаешь и помнишь, ответь.
Но если такая меня полюбила,
То можно и плакать и петь...

«Сімпатычна! — падумаў ён.— Трэба будзе расказаць Алі. Цікава, як ёй гэта спадабаецца? «Не знаю, что будет, не помню, что было...» Ну, тут пра тое, што было, — «не помню», вядома, хлусня. Мусіць, не было чаго вартага, каб помніць, а то б не забыў. А наогул сімпатычна зроблена. Прыгожа...»

Леанід пайшоў насустрач Алі. Ён ужо не крыўдаваў на яе, у Леаніда быў цяпер велікадушны, не памятлівы на зло настрой. Леанід нават сарваў светлую, з крапінкамі кепку і гарэзна, прывітальна памахаў ёй.

— Аля-а!

Яна адказала, таксама махнула рукой, але, здалося яму, нібы няўпэўнена. А, мусіць, адчувае, што не абысціся без «наганяю»!

Аля была апранута ў летняе клетчатае паліто, падпяразанае такім жа поясам. Паясок гэты добра паказваў, якая яна тоненькая, стройная, лёгкая, стройнымі, прыгожымі былі яе загарэлыя высокія ногі ў прыпыленых туфельках.

Не, сёння было ў ёй штосьці не зусім звычайнае. Можа, гэта пакуль толькі здавалася Леаніду, яна і праўда нібы не вельмі радавалася сустрэчы. Як і тады, калі была далей, Аля не толькі не бегла да яго, але быццам і зусім не спяшалася.

«Гм... Дзіўна».

Леанід не ўбачыў у знаёмых карых вачах звычайнага шчаслівага бляску, калі Аля і ён сышліся. Аля прывіталася стрымана, як малазнаёмая, падала руку.

— Я спазнілася, здаецца...

Вузкая, з кволымі пальчыкамі рука яе, якую Леанід трымаў у сваёй руцэ, была халодная і безуважная.

Такой жа халоднай здавалася і сама Аля.

«Няласкавая якая. Што з ёй?.. Разлюбіла?.. Бывай, каханне?.. Ці, можа, непрыемнасць якая? Мусіць, непрыемнасць... Што-небудзь з бацькам. Можа, паспрачалася...»

Ён пастараўся зрабіць выгляд, што не заўважае нічога. Ці доўга яму развеяць гэты прыкры настрой!

— Спазнілася? Ды за такое цябе трэба было б... Кары такой не прыдумаеш адразу... На гадзіну!..

Леанід сказаў гэта з сяброўскай, жартаўлівай пагрозай, тым манерам гаварыць, які ён пераняў ад яе і які ўстанавіўся між іх як знак асаблівай іх блізкасці. Аднак Аля сёння, мусіць, не хацела жартаваць, не адказала на вясёлую пагрозу. Чорнае брыво нават незадаволена варухнулася.

Не, так легкадумна гаварыць з ёй не трэба. Леанід далікатна ўзяў дзяўчыну за локцік, і яна паслухмяна, хоць і без радасці, падалася поруч з ім па дарозе, у той бок, адкуль Леанід прыйшоў.

— Я ўжо збіраўся павярнуць назад. Што здарылася, Аля?

Яна маўчала, насцярожаная, строгая.

— З бацькам што-небудзь?

— Не, нічога...

Яна не хацела гаварыць. Леанід усё ж запытаўся:

— Ён затрымаў?

— Выехалі позна... Да яго таварыш зайшоў...

Леанід сказаў гарэзліва:

— А я ўжо думаў, ці не разлюбіла? Раўнаваць пачаў...

Чорнае брыво зноў незадаволена варухнулася.

— Ты ці не захварэла?

— Не...

Аля зноў змоўкла, і Леанід адчуў, што пытацца ні аб чым не трэба. Яны далей ішлі ціха,— дзяўчына незразумела сталая, нібы стомленая, з затоенымі нейкімі пачуццямі і думкамі, і ён, старэйшы з выгляду за яе, але па-маладому бесклапотны, нават вясёлы. Леанід падтрымліваў яе пад локцік, памахваў кепкай у левай руцэ і паглядваў то на дарогу, то на прырэчны лазняк, то на лес, то на сваю спадарожніцу. Спадарожніца безуважна пазірала перад сабой і не заўважала, здавалася, не толькі навакольнага хараства, але і яго пяшчотнай рукі пад локцем.

— Ты ўсё роўна што праблему валеную рашаеш,— папракнуў Леанід.— Пра што ты думаеш?

Брыво зноў незадаволена варухнулася.

— Так. Рознае.

— Што?

Яна не адказала. Леанід пакрыўджана адвярнуўся, замармытаў: «И хорошо мне здесь остановиться, и, глядя вдаль, подумать, помечтать!» Мімаволі праплыла думка — так, халодная далеч у гэты ясны дзень, усё халоднае. І блакітнае, без хмурынкі, неба, і асаблівая, незвычайная празрыстасць чысцюткага паветра. І нават гэты лес, ахоплены апошнім пагібельным заравам, апошняй успышкай шчодрай красы.

Яны ўвайшлі ў лес. Галлё, што высоўвалася на сцежку з абодвух бакоў, час ад часу перагароджвала ім дарогу, і Леанід, выпусціўшы Алін локаць, клапатліва адводзіў галіны, пакуль яна праходзіла. Лес быў напоўнены шолахам,— шолахам лісця пад нагамі, шолахам ветру, ціхім гулам вяршынь.

Дзе-нідзе трапляліся цэлыя дзялянкі зусім згалелых дрэваў, і лес сумна хваляваў пустэчай.

Пуста было і на любімай палянцы над ярком. Трава, на якой яны калісьці сядзелі, цяністая аксамітная трава, была цяпер рудая і асклізлая. Асіна, стройная, нібы абабітая цынкам, шумела ўжо зусім голымі галінамі.

— Толькі пянёк наш не змяніўся...— сказаў Леанід і абняў Алю.

Ён пацалаваў халодныя вусны дзяўчыны. Аля хутка адарвала свае губы і схавала твар на яго грудзях.

— Ты чаго гэта такая?

Яна маўчала.

— Ты, здаецца, і гаварыць не хочаш?

На яе каштанавых валасах ён заўважыў серабрыстую нітку бабінага лета. Леанід пяшчотна зняў павуціну, падумаў: «Нібы сівізна...» І раптам яго позірк выхапіў яшчэ серабрыстую нітку — адну, другую, трэцюю. Гэта была ўжо не павуціна!

«Што гэта?! Адкуль гэта?»

— Аля, ты штосьці тоіш!..

Ён сказаў гэта рэзка, ён патрабаваў адкрыць затоенае. Аля вызвалілася, адвярнулася і адышла на некалькі крокаў.

— Я пакрыўджуся!

Яна не паварухнулася. Стаяла плячом да яго і маўчала. «Вось дык спатканне»! — падумаў Леанід, адчуваючы, што пачынае злаваць.

Над імі, вакол іх, задуменна, тужліва шумеў лясны лістапад.

— Ну што ж, маўчы... Будзем маўчаць!..

— Добра!

Аля раптам парывіста павярнулася да яго, і Леаніда

апаліў яе позірк, нецярплівы і патрабавальны:

— Леанід... скажы, ты мяне любіш?

Яна не пыталася, а патрабавала. Леанід адчуў, што яе вочы, у якіх гарэла вялікая рашучасць, тон гаворкі ўзялі яго, падначалілі.

— Вось яшчэ!.. Што ты гэта? Вядома... люблю.

— Любіш?

— Ты... сумняваешся!

Вочы яе не верылі. Нязвычныя, дзіўныя былі сёння гэтыя вочы, якія так умелі калісьці смяяцца, як строга і рашуча яны глядзелі.

— А чаму ж ты не хочаш...— яна запыніла дыханне, збіраючы сілу, каб дагаварыць, сказаць такое цяжкае,— жаніцца са мной?

— Жаніцца?

— Так!

— Чаму — не хачу?

— Так, чаму?

Ён уздыхнуў.

— Выдумала... «Не хачу»... Хіба ў тым справа — не хачу?

— Хочаш? Так, праўда, гаварыў... Хочаш...

— Ты ж ведаеш, Алька,— Леанід знарок з велікадушнай усмешкай, гатовай усё дараваць, як дзіцяці, паспрабаваў абняць Алю. Яна непадступна, непрыхільна адвяла яго рукі.

— Не трэба!

Леанід вінавата замармытаў:

— Калі б не Валодзька... Даўно б... Шкада мне яго... Не аддасць яна, разумееш?

Чарнабровы, паўнаваты твар з падпухлымі мяшочкамі пад вачыма спахмурнеў, пакутліва паморшчыўся.

Аля, здаецца, нічога не хацела разумець. Нядобра маўчала. Леанід з непакоем чакаў.

— Як гэта брыдка! — прамовіла яна з болем.

— Што?

— Жыць з чалавекам, з другам, і ледзь не штодня ашукваць яго! І глядзець прытым у вочы.

— Аля... Ты нічога не разумееш...

— Брыдка!

— Ну, ведаеш,— прамовіў ён з раздражненнем.— Урокі паводзін мне не патрэбны!..

Яна маўчала. Не пярэчыла — нібы не чула. Не падымала вачэй на яго. Леанід прыгадаў, як збіраўся на гэтае спатканне, усхваляваны, памаладзелы. Ён яшчэ напярэдадні сказаў жонцы, што трэба наведаць таварыша ў вёсцы, настаўніка, але сёння ў яго быў, мусіць, такі прытоена-зладзейкаваты выгляд, што ў яе ўзнікла недавер'е. Да яе ўжо не раз даходзілі розныя чуткі, яна тое-сёе ведала, аб тым-сім здагадвалася. Непрыемна кальнуў апошні, насцярожаны позірк яе,— ад гэтага ўвесь час, пакуль стаяў у тамбуры прыгараднага поезда, да самай станцыйкі, на душы было гадзенька...

Чорт пабяры, як яна, Аля, умее сёння вярэдзіць самыя непрыемныя пачуцці! Яна становіцца злой, яе проста цяжка цярпець. Яшчэ не стала жонкай, а ўжо гаворыць так, нібы мае на гэта права!

— Аля, ты не маленькая, ты зразумей. Ты ўсё можаш зразумець, дык зразумей... гэта не так проста... Думаеш, мне прыемныя гэтая мана, фальш?!

— Але ж вы яе ўсё ж церпіце? І — нішто...

— Стаміўся я. Ад маны гэтай, ад гэтай разарванасці...

Ён не дагаварыў. У Леаніда сёння неяк не хапала звычайнай лёгкасці ў словах, закончанасці. Што сказаць, каб апраўдацца?

Чаму ён цярпеў і церпіць ману? А што ж было рабіць у такім стане? Што? Ён спачатку думаў, разважаў. Гэта было непрыемна і без карысці. Потым ён проста стараўся не тлуміць галавы сабе невясёлымі, блытанымі пытаннямі, якім, здаецца, не было адказу і ад якіх жыццё траціла многа сваёй прывабнасці...

Ён, можа, і Алю любіў таму, што з ёй было лёгка і весела. Леаніду ніколі не думалася пра тое, што з ёй можа быць нешта іншае. Ён амаль ніколі не задумваўся глыбока. Леанід лічыў, што людзі часта няшчасныя ад таго, што загадваюць на ўсё жыццё, тады як трэба жыць тым, што ёсць. Ён ведаў адно: жыццё існуе для радасці, і браў яе, гэтую радасць, для сябе, не лічачыся ні з чым...

— Як усё гэта цяжка, складана, заблытана, Аля! — прамовіў ён з пакутай у голасе.

— Вам цяжка! Вам — аднаму!

Леанід падумаў,— якая яна жорсткая, бязлітасная! Хто б мог уявіць, што ў яе, такой нібы добрай, ласкавай, столькі чэрстласці да другога. Як можна памыліцца ў чалавеку!..

— Калі б не сын, Аля, не Валодзька!..

— Сын! — дзіўна нервова адгукнулася яна.

Аля зірнула на яго, і ў яе вачах Леаніду адкрылася столькі нястрыманага болю, столькі безразважнай рашучасці, што яму стала страшна.

— Сын!..

Яна раптам крыкнула з адчаем:

— Цяпер ён не адзін!

Пакута ў вачах, ва ўсёй постаці Леаніда адразу знікла, яе змянілі спалох і разгубленасць. Што, што яна сказала? Не адзін? Пра якога яшчэ рына гаворыць яна?

Выказаўшы тое, што так доўга і балюча ўтрымлівала, Аля адразу абмякла і заплакала. Горка, няўцешна.

Ён слухаў, бачыў гэта, думаў, што трэба нешта рабіць, нешта сказаць,— і не мог зварухнуцца.

— Ты што гэта, Аля?..— выціснуў ён нарэшце.— Гэта — праўда?..

Леанід азірнуўся,— ці не чуў хто-небудзь, ці не паглядае на іх. Нікога не было. Толькі лес гуў маркотна і цягуча.

Яна, мусіць, чакала, што ён нешта скажа ратоўнае, што падтрымае, але ён адно разгублена гладзіў яе локаць. Чорт пабяры, гэтага толькі і не хапала! Але што рабіць, што ёй сказаць? Дзіўна, як пуста зрабілася ў яго грудзях, у галаве.

Не дачакаўшыся ні падтрымкі, ні суцешлівых слоў, Аля бяссільна апусцілася на мокрую траву, прыпала да камля асіны і няўціхна, захліпаючыся ад роспачы, зарыдала. На нейкі час яна была сціхла, выцерла насовачкай слёзы, здалося, паспакайнела, але неспадзеўкі застагнала, застагнала так, што Леанід затрывожыўся.

Ён нахіліўся да Алі, няўпэўнена паспрабаваў абняць.

— Аля... ты не... памыляешся?..

Яна не адгукалася. Рыдала, рыдала і стагнала.

— Даўно гэта?

Гаворачы гэта, лашчачы яе валасы, успомніў той вечар, які дасюль здаваўся вельмі прыемным і ў які, мусіць, і адбылося непапраўнае. Алечка ездзіла ў Бабруйск, да цёткі, і ён ездзіў з ёй...

Не даехалі крыху, сышлі на станцыі перад горадам... Хадзілі, закаханыя, забыўшыся аб усім, па незнаёмай дарозе, па зжатым полі, сядзелі на ўзлессі. Гэта было таямніча і хораша... Толькі на світанні, бесклапотныя, заснулі на траве... Прачнуліся ў абдымках, пад шчабятанне птушак, пад гул травяной драбнаты, прыгрэтай шчодрым сонцам... Абняўшыся ішлі да горада...

— Аля!.. Супакойся!..

Цяпер яна гаравала за тое. А Леанід,— якім ён бездапаможным, нікчэмным здаваўся і сам сабе. Паўтараў адны і тыя ж словы і ніяк не мог прыдумаць, чым можна было б уцешыць яе. Дзіця, у яго — дзіця, у яго і ў Алі,— з гэтай думкай цяжка было адразу звыкнуцца... На гэту вестку цяжка было адказаць чым-небудзь ясным...

— Аля... не трэба адчайвацца!..

Яна не адказала.

Так, моцны вузялок завязаўся. Усё жыццё імкнуўся Леанід унікаць гэтых вузялкоў, а жыццё завязвала ды завязвала. З Таняй было ж амаль тое самае: пачалося з дробязі, з глупства,— провады, вершы, лірыка, а кончылася тым, што жаніўся. І сам, здаецца, не заўважыў, як здарылася ўсё, а калі заўважыў, пашкадаваў,— было позна... У гэты час ён ад душы пашкадаваў і пра ўсё, што здарылася з Аляю. Хіба гэта было неадступна, неабходна? Зноў убачыў сівыя ніткі ў яе валасах і ўспомніў ясна, аж зашчымела ў сэрцы,— як яна сядзела на беразе ў той дзень, калі былі яшчэ незнаёмыя, як яна вадзіла дурасліва нагамі ў вадзе. Якая цудоўная, шчаслівая ўсмешка трапятала тады на яе губах!

Ён убіўся ў яе жыццё, убіўся, замуціў яе спакой, яе радасны позірк, напоўніў яе вочы слязамі!.. Для чаго?

Плечы Алі перасталі ўздрыгваць, плач сціх. Усё ж дзяўчына не адказвала на яго пяшчоты. Леанід адчуваў,

што яна, як і раней, халодная і няласкавая.

— Наплакалася, дурніца,— сказала дакорліва, строга сабе.— Вы, вядома, не чакалі такога сюрпрызу?

У голасе яе Леанід пачуў непрыязную насмешку.

— Не, чаму ж... У жыцці ўсяк бывае...

— Як жа. Усё смяялася бесклапотна, весяліла. Птушачка, шчабятуха... І сёння ішлі, думалі пачуць шчабятанне, а тут раптам — такі сыры прыём. Слёзы. Жаночыя слёзы. Здаецца, мужчыны вельмі не любяць глядзець на іх... Жанчына ў слязах, кажуць, робіцца вельмі непрыемнай, брыдкай, праўда?..

Аля кінула калючы позірк.

— Аля, адкуль у цябе столькі злосці?

— У мяне яе заўсёды столькі было. Проста вы мяне, Леанід Андрэевіч, не ведалі. Думалі, шчабятуха, а я такой толькі здавалася...

Ён зрабіў выгляд, што не заўважыў, як яна нядобра прамовіла: «Леанід Андрэевіч». Спачувальна, павучальным тонам папракнуў:

— Ты дарэмна здзекваешся з сябе!..

— Я не здзекваюся, Леанід Андрэевіч. Я зусім сур'ёзна. — Яна памаўчала, задумалася, незадаволена прыўзняўшы брыво, потым загаварыла інакш, шчыра: — А з чаго мне быць вельмі ласкавай да сябе? З якой прычыны?

Яна глянула проста ў яго вочы сваімі нядобрымі, яшчэ вільготнымі, незвычайна яснымі. Леаніда ўразіла незнаёмая, недзявочая цвёрдасць яе позірку. Позірку, што многа бачыў і многа ведаў, пранікаў, здавалася, у самае сэрца.

— У гэтым няма нічога страшнага...

— Няма?

Ён сказаў, як мог, бадзёра:

— Цяпер гэта проста...

— Проста?! — Вочы яе адразу ўспыхнулі.— Проста?! Які вы!..

— Я любіў цябе і — люблю,— заспяшаўся папраўіцца Леанід.— Хіба гэта дзіўна, што людзі, якія любяць, не баяцца нічога, ні перад чым не спыняюцца?..— Аля не запярэчыла на гэтыя словы, і ён адчуў, што думка яго знайшла якраз тую яснасць і пераканаўчасць, якую ён шукаў.— Аля,— сказаў Леанід, беручы яе руку,— калі я думаў пра цябе, я забываў на ўсё. Забываў пра Тацяну, пра ўсё. Я не мог не думаць пра цябе. Ты была для мяне незвычайным, радасным, казачным светам.

— Казачным, радасным, бесклапотным... І вось — казка скончылася. Усе казкі, нарэшце, канчаюцца, нават самыя дзіўныя і доўгія. А калі яна скончылася, то аказалася, што за ёю — жыццё, шэрае і зусім звычайненькае. І з такою развязкай...

— Ты дарэмна злуешся. Ты ні ў чым не вінавата... У імя кахання...

— А скажыце, вы ўпэўнены, што сапраўды кахалі мяне і — будзеце кахаць?

— Так...— паспяшаўся, прымушаючы сябе, адказаць Леанід. Аля, заўважыў ён, не паверыла. У Леаніда гэта выклікала ўпартасць, рашучасць.— Вось, калі не верыш, я прашу стаць маёй... Заўтра я падам заяву... пра развод...

Сказаўшы гэта, ён адчуў у сабе зноў прыкрую пустату, незразумелую кволасць. «Не, толькі так. Я правільна... — падбадзёрыў сябе.— Правільна... Гэта — адзіны выхад...»

Яна нібы ўбачыла, што робіцца ў ім.

— Не кажыце!

— Аля...

— «У імя кахання»! — прамовіла яна насмешліва, злосна.— Эх, Леанід Андрэевіч!.. «У імя кахання»!.. Ды хіба я шкадавала б?! Ды за вялікае каханне!.. Эх, што казаць!.. «У імя кахання»... Маўчыце!

Яна перавяла дыханне.

— Што са мной было?! — сказала яна здзіўлена, са шкадаваннем.— Як дурман найшоў! Чаму я не бачыла ўсяго раней! Не хацела бачыць нічога! Чаму трэба было здарыцца гэтаму, каб я ўзялася за галаву! Задумалася!.. Паразумнела — калі позна!.. Якая я была! — прамовіла яна зноў, з горыччу.— Выдумала сабе каханне, героя! Выдумала сама і паверыла ў выдумку! Як сляпая! Як у сне!.. Што са мной зрабілася?! Як гэта магло здарыцца! Як я магла не бачыць усяго! Не бачыць, што для героя майго ўсё гэта — толькі забаўка! Маленькая забаўка!..

— Аля, ты няпраўду кажаш...

— Няпраўду?.. Гэта — няпраўда?.. Вы казалі, што вам нудна ад хатніх клопатаў, а я і не падумала, што прыйдзе час...

— Але ж я абяцаю, Аля... я сказаў...

— Не трэба... Вы думаеце, я не заўважыла, як вы спалохаліся, калі я сказала пра дзіця! Я разумею ўсё... Вы пашкадавалі пра тое, што было.

— Аля, я выпраўлю памылку...— Леанід адвёў вочы ўбок ад яе позірку. Аля строга павяла галавой.

— Памылку?! Не, памылку давядзецца, мусіць, мне адной выпраўляць.— Губы яе перасмыкнуліся, яна ледзь стрымалася, каб не заплакаць, але не заплакала.— Мне адной. На жаль, жанчынам адным даводзіцца выпраўляць такія памылкі... Што ж, калі папраўляць, дык папраўляць адну, чым рабіць другую.

Аля хутка адвярнулася, і плечы яе затрымцелі. Леанід, пачуўшы прыдушаны стогн, паспрабаваў абняць яе, але яна непрыязна зняла яго рукі. «Мамачка... мамачка...» Леанід здагадаўся, што Аля, мусіць, падумала, як яна раскажа пра ўсё маці, нелітасціваму бацьку.

Ён стаяў разгублены, гнучы, ламаючы ў руках маладую галінку-парастак з бярозкі, невядома калі і як сарваную, думаў пра тое, як усё гэта непрыемна і якое ўсё-ткі жорсткае і здрадлівае жыццё. Як усё павярнулася! Ён стараўся прыдумаць, што ж зрабіць у такім становішчы, які выхад знайсці» Жаніцца з ёй, але ж, чаго крывіць душою, ён і сам адчуваў,— гэта была б другая памылка. Потым,— развод, уся цяжкая працэдура, тлумачэнні... Тлумачэнні, ад якіх, можа быць, залежыць яго лёс? Але ж — як яна прызнаецца маці? Што скажа бацька? Што рабіць з дзіцем?

Ні на адно з гэтых пытанняў не знаходзілася яснага адказу... Трэба супакоіцца, абдумаць усё. Можа, яшчэ што-небудзь прыдумаеце, што-небудзь добрае, і вузел можна будзе развязаць... «А што ж з Таняю,— заныла, падступіла няўхільна,— што, асабліва, з Валодзькам?»

Ён усё гнуў і ламаў у руках кволы бярозавы парастак...

Аля неяк адразу перастала плакаць, выцерла незадаволена слёзы, злуючыся на сябе, павольна паправіла валасы. Сказала сумна:

— Нам, здаецца, няма чаго больш гаварыць.— Яна заўважыла, што Леанід намерыўся праводзіць яе, і з нянавісцю дадала: — Не трэба!..

І пайшла па сцежцы, стомленая, сумная, строгая.

1955

Іван Мележ

Нарадзіўся 08.02.1921 г. у вёсцы Глінішчы Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці.

Пасля заканчэння сярэдняй школы (1938) працаваў у Хойніцкім райкоме камсамола. У 1939 годзе паступіў у Маскоўскі інстытут гісторыі, філасофіі і літаратуры. З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны на фронце. У 1942 годзе цяжка паранены. Пасля лячэння яго адправілі ў тыл. У 1943 годзе выкладаў ваенную падрыхтоўку і адначасова вучыўся на філалагічным факультэце ў Беларускім дзяржаўным універсітэце, які знаходзіўся на станцыі Сходня пад Масквой. Закончыў універсітэт ужо ў Менску ў 1945 годзе, паступіў у аспірантуру і выкладаў беларускую літаратуру. І.Мележ працаваў у рэдакцыі часопіса «Полымя», у ЦК КПБ. Выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР (1967-1976), быў старшынёй Беларускага камітэта абароны міру і членам Сусветнага Савета Міру. Член СП Беларусі з 1945 года.

Выйшлі зборнікі аповесцей, апавяданняў, нарысаў, крытычных артыкулаў: «У завіруху» (1946), «Гарачы жнівень» (1948), «Заўсёды наперадзе» (1948), «Блізкае і далёкае» (1954), «У гарах дажджы» (1957), «Што ён за чалавек» (1961), «Жыццёвыя клопаты» (1975), «Белыя вішні і яблыні» (1976) і інш. Аўтар раманаў «Мінскі

напрамак» (1950, кн. 1; 1952, кн. 1-3; дапрацаванае выданне ў 1974), цыкла раманаў «Палеская хроніка» - «Людзі на балоце» (1962), «Подых навальніцы» (1966), «Завеі, снежань» (1978). У 1969-1971 гг. выйшаў збор твораў у 6-і, у 1979-1985 гг. - у 10 тамах.

«У аснове Мележавага мастацкага свету - багаты рэальны свет простых людзей у іх адзінстве з прыродай, з зямлёй. Пісьменнік падае сваіх герояў ва ўсёй іх жыццёвай канкрэтнасці. Яны быццам выхаплены з жыцця. І не аддзелены ад яго, пададзены разам з жыццём, якое іх акружае, з якім яны пастаянна ўзаемадзейнічаюць» (С. Андраюк).

Іван Мележ узнагароджаны двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнамі Чырвонай Зоркі, «Знак Пашаны» і медалямі.

Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Якуба Коласа (1962, за раман «Людзі на балоце»), Ленінскай прэміі (1972, за раманы «Людзі на балоце» і «Подых навальніцы»), Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа (1976, за кнігу «Жыццёвыя клопаты»).

Народны пісьменнік БССР (1972).

Памёр 09.08.1976 г.

Падрыхтаванае на падставе: Мележ Іван, Збор твораў. У 10-ці т. Т. 1: Апавяданні, аповесці.— Мн.: Маст. літ., 1979.— 448 с., 5 л. іл.

Літаратурная спадчына лаўрэата Ленінскай прэміі, народнага пісьменніка Беларусі Івана Паўлавіча Мележа (1921-1976) стала нашым нацыянальным гонарам. Гэты дзесяцітомны Збор яго твораў уключае ў сябе ўсё лепшае, што створана пісьменнікам.

Першы том склалі апавяданні і аповесці Івана Мележа. У томе публікуецца прадмова доктара філалагічных навук, прафесара і пісьменніка Алеся Адамовіча, а таксама каментарыі.

Рэдактар: У. В. Гніламёдаў